

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ: ЗМІСТ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Груба Таміла

*доктор педагогічних наук, професор,
декан історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
“Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука”
м. Рівне, Україна*

Сучасний науковець – особистість динамічна, комунікативна, яка створює текст для висловлення власних думок та впливу на інших. Оскільки науковець працює з різними текстами, опрацьовуючи чи продукуючи їх, він стає учасником різних жанрів дистантного й контактного спілкування (консультація, виступ, повідомлення, дискусія тощо), у цьому контексті доречно говорити про комунікативну компетентність науковця – суб'єкта міжособистісної, інтертекстуальної діяльності, який відрізняється високим рівнем сформованості культури мовлення [1]

Професійна мовленнєва комунікація відбувається в межах сфери професійної взаємодії комунікантів і може мати усну або письмову форму, бути офіційною чи неофіційною. Форми, умови спілкування, багатоаспектність професійної діяльності людей визначають варіативність форм мовленнєвих дій. Професійна комунікативна компетентність передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, умінь і навичок спілкування. Вона формується на основі комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність – сукупність знань про спілкування в різних умовах і з різними комунікантами, а також готовність застосовувати знання, комунікативний досвід, способи діяльності, ціннісні ставлення для розв'язання різноманітних завдань у повсякденному житті.

Комунікативна компетентність виражається в умінні вступати в контакт з будь-яким типом співрозмовника (за віком, статусом, ступенем близькості й знайомства тощо), ураховуючи його особливості; підтримувати контакт у спілкуванні, дотримуючись норм і правил спілкування, у формах монологу й діалогу, а також з використанням засобів невербального спілкування; слухати співрозмовника, виявляючи повагу, толерантність до думки опонента; висловлювати, аргументувати й коректно відстоювати власні погляди, стимулювати співрозмовника до продовження

спілкування; грамотно розв'язувати конфлікти в спілкуванні; змінювати за потреби свою поведінку; оцінювати успішність ситуації спілкування; коректно завершувати ситуацію спілкування.

Комунікативна компетентність дослідника – це складне особистісне надбання, що ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, необхідних для розуміння чужих і створення власних програм мовленнєвої поведінки з урахуванням мети, завдань, ситуації спілкування; досвід застосування знань через уміння й навички; ціннісний компонент, що виявляється в усвідомленні функцій мови, ретельному доборі мовних засобів, вираженій позиції щодо застосування термінів і продукування нових; відповідальності за власні мовленнєві вчинки.[1]

Особлива роль належить знанням норм і правил сучасної літературної мови й уміле використання їх у продукуванні висловлень. Науковець повинен мати сформовані орфоепічні, лексичні, граматичні, правописні, синтаксичні, риторичні, текстотвірні вміння й навички.[10]

Формування *комунікативної компетентності науковця* передбачає:

- глибокі професійні знання й оволодіння поняттєво-категорійним апаратом певної наукової галузі та відповідною системою термінів;
- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- досконале професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);
- знання етикетних мовленнєвих формул і вміння ними користуватися у спілкуванні, у тому числі міжкультурному;
- уміння працювати з різними типами текстів на різних носіях, у тому числі змішаних і перерваних;
- уміння орієнтуватися в потоках різнометної та різнотипної інформації, критично аналізувати її;
- уміння знаходити, обирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування на засадах академічної доброчесності;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що міститься в контексті попередніх повідомлень;
- уміння користуватися довідковими й лексикографічними виданнями;
- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію, швидко й на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії;
- здатність ефективно брати участь у спілкуванні, обираючи для цього правильну стратегію, якщо комунікації загрожує розрив через звукові

перешкоди, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації;

- володіння невербальними засобами спілкування;
- здатність розуміти та продукувати вивчені висловлення, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлення;
- здатність належним способом формувати ілюктивний (мовний) акт (попросити щось, запросити, поінформувати когось тощо) відповідно до ситуації спілкування;
- уміння відчувати особистість партнера, його настрій, характер;
- здатність розуміти й використовувати різні складники національної культури (традиції, ритуали, звичаї, соціальні стереотипи) в конкретних ситуаціях з урахуванням норм міжкультурного спілкування.

Рівень загальної і мовленнєвої культури як складової комунікативної компетентності сучасного дослідника багато в чому визначають уміння працювати зі словниками. Французький письменник Анатоль Франс назвав словник «всесвітом, розташованим в алфавітному порядку», український письменник Степан Пушик оригінально витлумачує означене поняття: «Словники-музеї слів. У них місце і для нового, і для старого слова знайдеться». Важливо вміти обирати словник, орієнтуватися на новіші видання, оскільки в них зафіксовано поняття, що відповідають стану сучасного слововживання.

Нині гостро стоїть проблема формування вмінь коректно послуговуватися термінами, уникаючи їх узаємозаміни, змішування, що подекуди трапляється в роботах молодих науковців, наприклад: види *діалогового навчання* – *діалогічні технології* – *діалогові види роботи* тощо. Недоцільним є й образне найменування педагогічних понять, зокрема методів, технологій «Ажурна пилка», «Вітер дме», «Віночок», «Ромашка», «Напиши листа поетові» тощо. У цьому контексті слушною є думка П. Селігея: «Слово для науковця – робоче знаряддя. І воно вимагає такої ж уваги, як і інші знаряддя наукового ремесла. Учений, який наполегливо опановує мовні скарби, а тоді вміло послуговується ними, виконує роботу не менш важливу, ніж висунення гіпотез, пошук фактів, розбудова й доведення теорій» [7].

З огляду на це сучасний науковець повинен *знати*:

- типи словників, праці українських і зарубіжних лексикографів;
 - особливості побудови словникової статті в словниках різних типів;
- уміти*:

- сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища й факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування;

- розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення;
- з'ясовувати роль синонімічних, антонімічних, фразеологічних, орфоепічних, орфографічних та інших словників у формуванні мовної культури особистості;
- використовувати лексикографічні видання з різною метою (перевірити правильність наголошування, написання, слововживання; переклад того чи того слова, тлумачення його тощо);
- здійснювати порівняльний аналіз словників;
- володіти навичками роботи збирача й оброблювача комп'ютерного, лексикографічного матеріалу;
- складати власні словникові статті, зокрема для введення нових термінів у науковий обіг.

У процесі мовної підготовки важливо сформувати в молодих науковців низку якостей, як-от:

- сформованість стійкої усвідомленої потреби, емоційно-оцінного ставлення та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії, переконаності в суспільній значущості знань цієї науки;
- бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук;
- здатність до рефлексії;
- вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору;
- стійка професійна спрямованість;
- професійне задоволення від виконуваної діяльності.

Комунікативна компетентність науковця є індикатором сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошкіна О.М., Груба Т.Л. Українська наукова мова: теорія і практика. Навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга. 2023. 120 с.
2. Горошкіна О.М., Шутова Л.І. Науковий текст: особливості мови та стилю: навчально-методичний посібник. Луганськ: Світанок, 2013. 138 с.
3. Колоїз Ж. В. Українська наукова мова: [практикум]. Кривий Ріг: КДПУ, 2017. 135 с.
4. Кузнецова Г.П., Корчова О.М., Кухарчук І. О., Холявко І.В. Культура мовлення та риторика: навчальний посібник. Глухів. Глухівський ПНУ ім. О. Довженка, 2020. 324 с.
5. Мацько Л.І., Денискіна Г.О. Українська наукова мова (теорія і практика): навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 272 с.
6. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

7. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія. Київ: Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія». 2016. 627 с.
8. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
- Терещенко В.М., Панченков А.О. Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у закладах загальної середньої освіти. Харків: Соняшник. 2019. 256 с.
9. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні; Інститут української мови. К.: Наук. думка. 2019. 392 с.